

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-66>

УДК 347.9

Риженко Н.О., Корольова О.А.

Київський національний торговельно-економічний університет

СПЕЦИФІКА ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ У СПАДКОВИХ СПРАВАХ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Анотація. У статті розглянуто особливості встановлення юрисдикції у спадкових справах з іноземним елементом. Проведений аналіз внутрішнього законодавства України, регулює питання визначення підсудності справ з іноземним елементом. Зокрема, приділяється увага пріоритету використання міжнародного законодавства з приводу вітчизняного у юрисдикційних справах. Розглядаються норми багатосторонніх міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також двосторонні міжнародні угоди щодо правової допомоги, укладені між Україною та іншими державами, що встановлюють правила підсудності спадкових справ з іноземним елементом. Зроблений висновок, що визначення прийнятності позовної заяви стосовно спірних спадкових відносин з іноземним елементом неможливе без використання особливого порядку діянь, визначеного у дослідженні.

Ключові слова: принцип національного режиму, спадкові справи, підсудність українським судам, іноземний елемент, відкриття провадження.

Ryzhenko Nataliia, Korolova Olena

Kyiv National University of Trade and Economics

THE SPECIFICS OF ESTABLISHING JURISDICTION IN HEREDITARY CASES WITH A FOREIGN ELEMENT

Summary. The article considers the peculiarities of establishing jurisdiction in inheritance cases with a foreign element. Attention is paid to the formulation of the theoretical foundations of the institution of inheritance with a foreign element, the classification is carried out, the conceptual apparatus, the sources of international inheritance law are formulated. The analysis of the domestic legislation of Ukraine, regulates the issue of determining the jurisdiction of cases with a foreign element. In particular, attention is paid to the priority of using international legislation on domestic in jurisdictional matters. The norms of multilateral international agreements approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as bilateral international agreements on legal assistance concluded between Ukraine and other states, which establish the rules of jurisdiction of inheritance cases with a foreign element, are considered. Processes of social internationalization, which are an integral part of modern life, the expansion of various contacts of Ukrainian citizens with foreigners, as well as active migration processes, the possibility of acquiring property abroad, a significant increase in marriages with foreigners, intercountry adoption cause a sharp increase in inheritance with a foreign element, which are the subject of litigation. The foreign element in the inheritance relationship may be manifested in such a way that the testator and heirs are citizens of different states or reside in different countries. Property that is part of the inheritance may be located in different countries. In this context, there is reason to conclude that the relationship subject to legal regulation has a legal relationship with the legal systems of two or more countries. In different jurisdictions, the substantive regulation of inheritance has its own characteristics. It is concluded that the determination of the admissibility of the statement of claim in relation to the disputed inheritance relationship with a foreign element is impossible without the use of a special procedure defined in the study.

Keywords: principle of national treatment, jurisdiction of Ukrainian courts, inheritance cases, foreign element, opening of proceedings.

Постановка проблеми. В умовах активної міграції населення та збільшення кількості осіб, які проживають в інших країнах, крім їх країн походження, придбання рухомого та нерухомого майна за межі країни їх постійного проживання або перебування, питання регулювання та встановлення процедур спадкування стало вирішальним. Часто спірні справи виникають при транскордонному правонаступництві, зокрема, щодо вибору юрисдикції, створення компетентного органу для їх розгляду та застосування відповідного законодавства держави. У такому контексті питання вибору суду стає актуальним. Для вітчизняних судових інстанцій важливо встановити пріоритет застосування національного та міжнародного законодавства про підсудність спадкових справ з іноземним елементом, порядок послідовності дій при знаходженні юрисдикційної компетенції та забезпеченні безперешкодного доступу громадян Украй-

ни, іноземних громадян та осіб без громадянства до правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість науковців досліджують цю тематику та роблять основний акцент на аналізі загальних правил застосування міжнародної юрисдикції, зокрема, в наукових працях М.М. Богуславського, А.С. Довгерта, В.І. Кисіля, С.Х. Комарова, Л.А. Кузьменко, Л.М. Косовський, Є.Є. Фурса, С.Я. Фурса, Ю.В. Черняк та інші досліджували по суті теоретичні та практичні аспекти юрисдикції спадкових справ за участю іноземного елемента в контексті розгляду норм юрисдикції цивільно-правових справ з іноземним елементом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак теоретичні та практичні питання визначення юрисдикції у справах про спадщину з іноземним елементом не досліджені в повному обсязі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є встановлення особливостей юрисдикції у справах про спадщину з іноземним елементом, на які поширюються загальні та спеціальні норми юрисдикції, встановлені міжнародним та національним законодавством.

Виклад основного матеріалу дослідження. У міжнародному цивільно-правовому провадженні під юрисдикцією слід розуміти компетенцію судів певної держави розглядати та вирішувати цивільно-правові справи та виконувати конкретні процесуальні дії із залученням іноземного елемента [9, с. 271]. При цьому компетенція судів базується на внутрішньому законодавстві конкретної країни та міжнародних правових договорах.

Слід зазначити, що норми міжнародної юрисдикції не виділяють конкретний судовий орган, який розглядає спір, а встановлюють компетенцію судової системи конкретної держави розглядати суперечки [10, с. 214]. Насправді безпосередня судова інстанція, яка визначатиме спір, та процесуальний порядок розгляду спору можуть бути встановлені лише тоді, коли буде заявлено про таку компетентність.

Дослідник Ю.В. Черняк зупиняється на деталях вищезазначеної позиції, констатує наявність у доктрині міжнародної, родової та територіальної юрисдикції [13, с. 108]. По-перше, суддя встановлює міжнародну юрисдикцію, оскільки це визначатиме, чи вирішення спору підпадає під компетенцію національних судів в цілому [14, с. 89]. Фактично, вибір компетентного судового наказу однієї із держав зроблений. До таких висновків можна дійти за умови регулювання вітчизняного законодавства та норм діючих міжнародних угод. Вітчизняна юрисдикція вирішує питання, який судовий орган є компетентним для вирішення справи по суті. Територіальна юрисдикція означає створення конкретного суду, до якого повинен звертатися позивач або його / її представник.

В Україні національним законодавством, яке регулює правила встановлення підсудності у цивільних справах з іноземним елементом, є Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) [4] та Закон України «Про міжнародне приватне право» [5].

Чинне міжнародне законодавство також містить встановлення правил підсудності у цивільно-правових справах з іноземним елементом, серед них Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. [2], Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10.2002 р. [3] тощо.

Варто зазначити, що в Україні застосовується принцип національного правового режиму, що означає законодавче закріплення права іноземних громадян та осіб без громадянства звертатися до судів України та користуватися цивільними процесуальними правами нарівні з громадянами України [8, с. 402]. Цей принцип реалізований у Конституції (ст. 26) [1] у ст. 496 ЦПК України, згідно з яким іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації мають

право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів і користуватися процесуальними правами та обов'язками, якими користуються українські фізичні та юридичні особи, крім випадків, передбачених зазначеною Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4].

У розділі XI під назвою «Провадження у справах за участю іноземних осіб» у ст. 497 ЦПК України зазначено, що підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Відповідно до ст. 19 ЦПК України, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства [4]. Як видно з цього визначення, норма не містить жодного прямого посилання на розгляд у порядку цивільного судочинства спорів, що стосуються правовідносин щодо спадщини. Однак, постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7 [6] та Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13 [7] містять посилання щодо розгляду спадкових справ у порядку саме цивільного судочинства.

Для встановлення судом міжнародної юрисдикції щодо цивільних правовідносин (включаючи справи про спадщину) з іноземним елементом, слід посилатися на положення Закону України «Про міжнародне приватне право». На підставі ст. 75 зазначеного Закону визначено, що підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, передбачених у ст. 76 цього Закону [5].

Відповідно до правил, наведених у ст. 187 ЦПК України, суд протягом п'яти днів з моменту отримання позовної заяви вирішує питання про відкриття провадження у справі [4]. За результатами розгляду заяви до суду останній вирішує або прийняти позовну заяву до розгляду та відкрити провадження, або залишити заяву без дії, або повернути позовну заяву або відмовити у відкритті провадження.

Щоб прийняти позовну заяву до розгляду та відкрити провадження, національна судова інстанція повинна встановити, чи належать спірні правовідносини до її компетенції на підставі певних загальних та виняткових підстав для юрисдикції українських судів щодо справ, передбачених Законом України «Про міжнародне приватне право».

На підставі ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках: 1) якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом су-

дам України, крім випадків, передбачених у ст. 77 цього Закону; 2) якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накладати стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача; 3) у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України; 4) якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні; 5) якщо у справі про відшкодування шкоди позивач – фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа – відповідач – місцезнаходження в Україні; 6) якщо у справі про спадщину спадкодавець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання; 7) дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України; 8) якщо у справі про визнання безвісно відсутній або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України; 9) якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України; 10) якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном; 11) якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України; 12) в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України [5].

Далі, ст. 77 цього ж Закону України встановлює випадки застосування виключної юрисдикції до спорів з іноземним елементом, посилаючись на такі випадки: 1) якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України, крім справ, що стосуються укладення, зміни, розірвання та виконання договорів, укладених в рамках державно-приватного партнерства, зокрема концесійних договорів, згідно з якими нерухоме майно є об'єктом такого партнерства, зокрема об'єктом концесії, а спір не стосується виникнення, припинення та реєстрації речових прав на такий об'єкт; 2) якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні; 3) якщо у справі про спадщину спадкодавець – громадянин України і мав в ній місце проживання; 4) якщо спір пов'язаний з оформленням права інтелектуальної власності, яке потребує реєстрації чи видачі свідоцтва (патенту) в Україні; 5) якщо спір пов'язаний з реєстрацією або ліквідацією на території України іноземних юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців; 6) якщо спір стосується дійсності записів у державному реєстрі, кадастрі України; 7) якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України; 8) якщо справа стосується випуску або знищення цінних паперів, оформлених в Україні; 9) справи, що стосуються усиновлення, яке було здійснено або здійснюється на території України; 10) в інших випадках, визначених законами України [5].

Крім того, за наявності міжнародних договорів, обов'язковий характер яких затверджений

Верховною Радою України положення якої можуть встановлювати правила підсудності цивільно-правових справ з іноземним елементом, необхідно також проаналізувати їх зміст та придатність, враховуючи спірні правовідносини.

Україна має двосторонні міжнародні угоди про правову допомогу у цивільних, сімейних, комерційних та кримінальних справах, що діють із двадцятьма державами [11, с. 229]. Враховуючи значну кількість таких актів, ми погоджуємось з думкою Х.А. Цірат про необхідність класифікувати їх за критеріями присутності, характеру та методів регулювання питань міжнародної юрисдикції у справах з іноземним елементом [12, с. 198]. Отже, двосторонні угоди слід розділити на три категорії: перша категорія – це угоди, які не містять норм, що регулюють міжнародну юрисдикцію у справах про спадщину з іноземним елементом (наприклад, договір про правову допомогу у цивільних справах, укладений між Україною та Народною Республікою Китай); друга категорія – це угоди, що містять норми, визначені як загальні правила підсудності у справах з іноземним елементом, та спеціальні правила міжнародної юрисдикції у справах про спадщину з іноземним елементом (наприклад, угода про правову допомогу у цивільних справах між Україною та Республікою Грузія); третя категорія – це угоди, що містять положення, що визначають лише спеціальні правила міжнародної юрисдикції у справах про спадщину з іноземним елементом (наприклад, договір про правову допомогу у цивільних справах між Україною та Республікою Польща).

Такі двосторонні угоди про правову допомогу між державами містять як загальні підстави (наприклад, правило про «місцезнаходження відповідача» або використання положень про договірну юрисдикцію для визначення міжнародної юрисдикції), так і спеціальні правила (наприклад, правило про «останнє постійне місце проживання»).

Після виконання певних дій суд України, компетенція якого розглядати спадкову справу з іноземним елементом, уже встановлена (відповідає критеріям міжнародної юрисдикції справи), повинен вирішити наступне: який суд в Україні має юрисдикцію у спорі? І це питання не менш важливе.

Щоб відповісти на це питання, слід беззастережно посилатися на чинний ЦПК України. Першим критерієм, який слід перевірити, є предмет і особиста юрисдикція спору. Це визначено у ст. 19 ЦПК України, згідно з якою суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства [4].

Таким чином, справи про спадщину з іноземним елементом підлягають розгляду судами. Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 19 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється за правилами у порядку наказного, позовного (загального або спрощеного) та окремого провадження [4]. Слід додати, що хоча суперечки, прямо чи опосередковано, пов'язані із правовідносинами щодо спадщини з іноземним елементом, можуть розглядатися у позовному провадженні, окреме про-

вадження має свій предмет встановлення та підтвердження незаперечних фактів, які можуть неявно вплинути на правові відносини спадкування з іноземним елементом.

Наказне провадження не може застосовуватися до спірних питань щодо спадщини, оскільки це не передбачено положеннями ст. 160 ЦПК України [4], які містять вичерпний перелік справ, які розглядаються у судовому наказі.

Наступним кваліфікаційним критерієм, який використовується судом для визначення юрисдикції у справі з іноземним елементом, є інстанцій на юрисдикція. За загальним правилом, визначеним у ч. 1 ст. 23 ЦПК України, усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства (справи про спадщину з іноземним елементом також можуть бути визначені в цивільному процесі), розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, крім справ, визначених частинами другою – четвертою цієї статті. Таким винятком є визначення суддею Верховним Судом підсудності у справах за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також у справах про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України (ст. 29 ЦПК України) [4].

Останнім критерієм перевірки підсудності справи в конкретній судовій інстанції є встановлення територіальної юрисдикції. Отже, позивач може подати позов до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом. Якщо позов подається до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (ст. 27 ЦПК України) [4].

Також юрисдикція справи може визначатися вибором позивача, однак, якщо справа підпадає під цю категорію вибору ст. 28 ЦПК України встановлює наступні можливі випадки звернення до суду за вибором позивача у справах про спадщину з іноземним елементом: 1) вимоги до відповідача, який не має свого місця проживання або перебування в Україні, можуть пред'являтися за місцем знаходження його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні; 2) позови

до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача; 3) позивач має право на вибір між кількома судами, яким згідно з цією статтею підсудна справа, за винятком виключної підсудності, встановленої ст. 30 цього Кодексу [4].

Виключна підсудність застосовується судами обмежено і лише у випадках, передбачених ст. 30 ЦПК України. При цьому стосовно справ про спадщину з іноземним елементом можна назвати такі: 1) позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою; 2) позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини [4].

Висновки. Отже, після отримання позовної заяви судом щодо спадкових правовідносин від заявника, компетентний суд України повинен вирішити питання міжнародної юрисдикції спору, а саме: чи підпадає спір до компетенції судом України взагалі або чи він підпадає під юрисдикцію іноземного суду. Для цього суд повинен застосувати наступні документи за умови їх послідовності: 1) виявлення ускладнень у спадковому спорі у формі іноземного елемента; 2) аналіз норм внутрішнього законодавства та міжнародних актів (включаючи двосторонні угоди про правову допомогу) для визначення норм міжнародної юрисдикції та вибору відповідних юрисдикційних норм; 3) за наявності міжнародного регулювання спірних відносин, визначення пріоритетності застосування норм стосовно внутрішнього законодавства; 4) після з'ясування українськими судами питань міжнародної юрисдикції спадкового спору з іноземним елементом має бути встановлена підсудність справи конкретному суду в Україні відповідно до норм ЦПК України; 5) якщо спадковий спір з іноземним елементом відповідає усім юрисдикційним критеріям, суд виносить ухвалу про відкриття провадження у справі або ухвалу про закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті.

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.11.2020).
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. № 997_009 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (дата звернення: 20.11.2020).
3. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10.2002 р. № 997_619 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_619#Text (дата звернення: 20.11.2020).
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 20.11.2020).
5. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 20.11.2020).
6. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (дата звернення: 20.11.2020).
7. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 р. № 24-753/04-13 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text> (дата звернення: 20.11.2020).

8. Васильев С.В. Цивільний процес : навчальний посібник. Харків : Одиссей, 2008. 480 с.
9. Комаров В.В. Проблеми науки цивільного процесуального права. Академія правових наук України, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2002. 440 с.
10. Мироненко І.В. Міжнародне приватне право : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2012. 272 с.
11. Михайлів М. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах як джерело правового регулювання спадкування за заповітом у міжнародному приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 229–233.
12. Цірат Г.А. Питання юрисдикції в міжнародних договорах України про правову допомогу. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3(22). С. 197–202.
13. Черняк Ю.В. Міжнародна підсудність цивільних справ. Міжнародний цивільний процес України : навчальний посібник / за ред. С.Я. Фурси. Київ, 2010. 345 с.
14. Шах Х. Международное гражданское процессуальное право : учебник. Москва : Издательство БЕК, 2001. 560 с.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (accessed: 20.11.2020).
2. Konventsiiia pro pravovu dopomohu i pravovi vidnosyny u tsyvilnykh, simeinykh i kryminalnykh spravakh vid 22.01.1993 r. № 997_009 / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text (accessed: 20.11.2020).
3. Konventsiiia pro pravovu dopomohu ta pravovi vidnosyny u tsyvilnykh, simeinykh ta kryminalnykh spravakh vid 07.10.2002 r. № 997_619 / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_619#Text (accessed: 20.11.2020).
4. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (accessed: 20.11.2020).
5. Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy vid 23 chervnia 2005 r. № 2709-IV / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (accessed: 20.11.2020).
6. Pro sudovu praktyku u spravakh pro spadkuvannia: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30.05.2008 r. № 7 / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (accessed: 20.11.2020).
7. Pro sudovu praktyku rozghliadu tsyvilnykh sprav pro spadkuvannia: Lyst Vyshchoho spetsializovanoho sudu Ukrainy z rozghliadu tsyvilnykh i kryminalnykh sprav vid 16.05.2013 r. № 24-753/0/4-13 / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text> (accessed: 20.11.2020).
8. Vasyliiev S.V. (2008). Tsyvilnyi protses: navchalnyi posibnyk [Civil proceedings: a textbook]. Kharkiv: Odissei, 480 p.
9. Komarov V.V. (2002). Problemy nauky tsyvilnoho protsesualnoho prava [Problems of science of civil procedural law]. Akademiia pravovykh nauk Ukrainy, Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv: Pravo, 440 p.
10. Myronenko I.V. (2012). Mizhnarodne pryvatne pravo: navchalnyi posibnyk [Private international law: a textbook]. Kyiv: Alerta, 272 p.
11. Mykhailiv M. (2018). Mizhnarodni dohovory Ukrainy pro pravovu dopomohu v tsyvilnykh spravakh yak dzherelo pravovoho rehuliuвання spadkuvannia za zapovitom u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [International treaties of Ukraine on legal assistance in civil matters as a source of legal regulation of inheritance by will in private international law]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 10, pp. 229–233.
12. Tsirat H.A. (2011). Pytannia yurysdyktsii v mizhnarodnykh dohovorakh Ukrainy pro pravovu dopomohu [Issues of jurisdiction in international treaties of Ukraine on legal aid]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, no. 3(22), pp. 197–202.
13. Cherniak Y.V. (2010). Mizhnarodna pidsudnist tsyvilnykh sprav. Mizhnarodnyi tsyvilnyi protses Ukrainy: navchalnyi posibnyk [International jurisdiction of civil cases. International Civil Procedure of Ukraine: a textbook]. / za red. S.Ia. Fursy. Kyiv, 345 p.
14. Shak K. (2001). Mezhdunarodnoe hrazhdanskoie protsessualnoie pravo: uchebnyk [International civil procedural law: textbook]. Moskva: Yzdatelstvo BEK, 560 p.